УДК 355.233(438)

DOI 10.33251/2522-1477-2020-7-142-147

ДРАГА Інна Миколаївна,

здобувач кафедри педагогіки, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ЧИСТЯКОВА Ірина Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ

У статті виокремлено й охарактеризовано такі етапи розвитку вищої військової освіти в Польщі: 1) друга половина XVIII – кінець XVIII століття – поява перших закладів вищої військової освіти; 2) XIX століття – застій у розвитку вищої військової освіти; 3) 1918-1921 роки – розбудова військової освіти; 4) 1922-1939 роки – гармонізація військової освіти; 5) 1939-1945 роки – воєнні роки; 6) 1946-50-ті роки – зростання попиту на висококваліфікований персонал для потреб збройних сил країни; 7) 60-80-ті роки XX століття – реформування вищої військової освіти в Польщі; 8) 90-ті роки XX століття – 2010 рік – скорочення закладів вищої військової освіти; 9) 2011 рік – дотепер – закріплення військової освіти в рішенні президента про основні напрями розвитку збройних сил у 2013-2022 роках.

Ключові слова: військова освіта, вища військова освіта, Польща, кадетські школи, військові академії та університети.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку національної системи освіти характеризується докорінними змінами, які відбуваються в усіх сферах життя нашого суспільства. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування, забезпечення системи безпеки мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, безпекового становлення державності та демократизації суспільства в Україні. Невіддільною інтегрованою складовою загальнодержавної освіти є система військової освіти – необхідна і невід’ємна частина військової організації держави. У зв’язку з цим доцільним є узагальнення, систематизація, осмислення та впровадження позитивного досвіду становлення й розвитку військової освіти в зарубіжних країнах, зокрема в Польщі.

Аналіз актуальних досліджень. Висвітлення досвіду підготовки військових фахівців для збройних сил присвячено низку публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів, зокрема, досвіду України (М. Нещадим, Ю. Приходько та ін.), Сполучених Штатів Америки (С. Владимірова, В. Іващенко та ін.), Китаю (Б. Горбачов); Німеччини (В. Лазукін, Ю. Федосєєв та ін.), Великої Британії (М. Гацко та ін.); Франції (П. Колесов, А. Стрелецький, М. Сімаков та ін.), Туреччини (А. Федін), Італії (К. Колчин та ін.), Польщі (О. Мітягін, Ю. Приходько, О. Черних, Ю. Черних та ін.) наголосимо, що це пов’язано з тим, що підготовка військових фахівців у цих країнах відображає найхарактерніші риси сучасного підходу до створення освітніх структур, їх функціонування, взаємодії з цивільними університетами, інститутами та коледжами. Разом із тим недостатньо приділено уваги проблемі історичного розвитку вищої військової освіти Польщі.

Мета статті – виокремити етапи становлення й розвитку вищої військової освіти в Польщі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження свідчить про те, що історія військової освіти в Республіці Польща тісно пов’язана з історією

польської державності. Її форма залежала від соціально-економічних, політичних умов та політичної діяльності військових державних органів.

Зауважимо, що ідея створення військової школи в Польщі, яка б спрямовувала свою діяльність на навчання, зародилася ще в XVI столітті. Її ініціатором був філософ і політик Анджей Фрич Моджевський. Проте перша школа такого типу була створена лише в 1765 р. у Варшаві з ініціативи короля Станіслава Августа Понятовського.

Відомим фактом у історії Польщі є те, що наприкінці XVIII століття країна втратила незалежність. У зв'язку з цим неможливим стає пропагування та реалізація ідеї створення спеціальної військової освіти. А в XIX столітті спостерігається посилення цієї тенденції. Існувала лише кадетська школа.

Відповідно, як свідчать історичні розвідки, розвиток вищої військової освіти в Польщі став можливим лише після відновлення незалежності в 1918 році. У той час військові заклади освіти відігравали значну роль у процесі створення військової освіти та підготовки молодих кадрів.

На початковому етапі розбудови військової освіти Республіка Польща використала французьку формулу здійснення військової освіти, яка передбачала два етапи освіти: кадетські школи та підвищення професійної кваліфікації під час військової служби. Перший етап тривав від 2 до 6 місяців.

Цікавим є той факт, що для отримання вищої посади офіцери Республіки Польща повинні були пройти курси в Прикладній школі піхотних офіцерів у Рембертуві (*Szkole Aplikacyjnej Oficerów Piechoty*), заснованій у 1919 році. Задача школи полягала в ознайомленні слухачів із методами й засобами боротьби, які використовувалися на Західному фронті Першої світової війни. Курси тривали декілька місяців. Лекторами й інструкторами цієї школи були французькі офіцери.

Ще одним закладом, який надавав військову підготовку в Польщі стала Військова школа Генерального штабу у Варшаві, створена в середині 1919 року. Підготовка офіцерів у цій школі тривала п'ять місяців. У 1920 році внаслідок польсько-більшовицької війни її діяльність була перервана й відновлена в наступному році з одночасним продовженням тривалості курсу до двох років (Niewada, 2019).

Констатуємо, що значимим для розбудови вищої військової освіти Польщі став міжвоєнний період. У цей час було створено Військово-морське училище в Торуні (*Oficerska Szkoła Marynarki Wojennej w Toruniu*) (жовтень 1922 року, а з 1928 року – Школа офіцерів воєнно-морського флоту (*u Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej*)), Офіцерське авіаційне училище в Грудзядзе (*Oficerska Szkoła Lotnictwa w Grudziądzu*) (листопад 1925 року), Інженерний університет у Варшаві (*Wyższa Szkoła Inżynierii w Warszawie*) (1936 рік, а з 1939 року – Військова головна інженерна школа (*Wojskowa Szkoła Główna Inżynierii*)). Військову освіту на академічному рівні проводилося у визначений період на воєнних факультетах Варшавського та Львівського технічних університетів (Kojkoł, 2013).

Слід зазначити продовження ідеї подальшої гармонізації військової освіти мирного періоду. Під ним, посиляючись на традиції Герцогства Варшавського та Королівства Польського, у 1928 році здебільшого назви офіцерських шкіл були змінені на кадетські школи. Крім того, як частина політики щодо централізованого нагляду за військовою освітою, у 1928-1931 рр. були реформовані навчальні центри, які відтоді були компетентними у питаннях освіти та навчання, спеціалізації професійних офіцерів та унтер-офіцерів з даного виду зброї або послуги. До них увійшли кадетські школи та школи резервних курсантів, навчальні курси для офіцерів, школи унтер-офіцери та різні спеціалізовані курси для унтер-офіцерів (Siemiaszko, 1984, с. 50-51).

Наголосимо, що під час Другої світової війни діяв тільки Кадетський коледж ВМС (*Wyższa Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej*), відроджений у 1939 році у Великій Британії. Зазначимо, що майбутні військові здобували вищу освіту в британських військових школах, а також в незначній кількості польських шкіл (Felsztyn, 1955; Grzegorzczak, 1991; Tomaszewski, 1997; Wojskowa Akademia Techniczna, 2002).

Після 1946 року було створено та відкрито перше військово-морське училище. Воєнний стан дещо призупинив подальший розвиток військової освіти.

Пізніше, спостерігалася ситуація зростання попиту збройних сил на висококваліфікований персонал, у зв'язку з чим збільшилася кількість військових коледжів.

У результаті аналізу наукової літератури можемо стверджувати, що 60-ті роки XX століття стали важливим етапом у розбудові та реформуванні вищої військової освіти, який був ініційований Законом від 31 березня 1965 р. «Про вищу військову освіту» (O wyższym szkolnictwie wojskowym). У 1967 році всі коледжі та академії отримали статус університетів. Це стосувалося загалом сорока п'яти військових училищ та одинадцяти військових академій, що існували в Польщі в 1946-1967 роках (Kojkoł, 2013).

Незаперечним є той факт, що згаданий вище Закон викликав значні зміни у військовій освіті Польщі. З 1968 року кількість військових училищ та академій неухильно скорочувалася. Такий стан справ тривав також у 80-х роках XX століття. У той час в Польщі було тринадцять університетів із професійним статусом і три з академічним. Вони були відділені від національної системи вищої освіти. Лише Військова Технічна академія (Wojskowa Akademia Techniczna), Військово-морський коледж (Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej) (з 1987 Академія Військово-морського флоту (Akademia Marynarki Wojennej)) і Військово-політична академія (Wojskowa Akademia Polityczna) були визнані цивільною владою. В інших військових університетах можна було отримати диплом зі званням професійного інженера, наприклад, авіації, який не мав визнання поза збройних сил. Крім того, Академія персоналу Генеральної армії надавала звання сертифікованого комплексу, що лише теоретично давав рівнозначні права на ступінь магістра в цивільних університетах.

Зазначимо, що в 1990-ті роки почалося скорочення збройних сил, і таким чином було ліквідовано низку військових колегій. Була спроба заповнити дефіцит офіцерів набором персоналу після цивільних досліджень та офіцерських курсів. Цей експеримент повністю провалився. Спробу реформування військової освіти в Польщі було здійснено в 1997 році, коли К. Боровяк представив концепцію університету оборони. На жаль, ця ініціатива була заблокована Б. Коморовським.

У 2002 році Департамент науки та вищої освіти (Departament Nauki i Szkolnictwa Wyższego) був ліквідований, а директор департаменту З. Яблонський презентував концепцію радикального скорочення військової освіти (Jabłoński, 2003). Частково ця ідея була реалізована. Однак виявилось, що нереально зробити набір офіцерських кандидатів серед випускників цивільних університетів. Ця реформа передусім негативно вплинула на діяльність Військово-медичної академії. Відтепер у армії є проблеми з лікарями. Крім того, згідно з рішенням Міністра національної оборони № 105 / МОН від 22 квітня 2002 р. про реорганізацію військової освіти було ліквідовано три вищі школи, створивши одну (Mickiewicz, 2003; Pietrzyk, 2001; Pietrzyk, 2002).

У 2007 році зміни в системі вищої військової освіти запропонував Р. Сікорський. Зауважимо, що вони носили примусовий характер. Він намагався створити університет національної оборони. Виявилось однак, що навіть звільнення ректорів, які захищали автономію військових шкіл і призначення адвоката, відповідального за створення університетського містечка, не змогли переконати академічну громаду в цій ідеї.

Цікавим, на нашу думку, є те, що Закон про вищу освіту діє в Польщі з 27 липня 2005 року (Dz.U. z 2012 roz. 572), але Міністерство оборони практично не помічало цього факту до 2007 року. Положення не були змінені або недостатньо змінені, навіть сьогодні деякі суперечать Закону про вищу освіту, який було змінено у 2011 році. Ця зміна могла бути використана для створення більш узгодженої правової системи військової освіти, однак Міністерство оборони подбало насамперед про обмеження автономії військових університетів (наприклад, необхідність затвердження правил навчання, призначення ректорів, контроль за створенням навчальних програм).

У 2011 році замість ще швидшої адаптації системи військової освіти до положень Закону, голова Бюро національної безпеки запропонував ще одну реформу. Її дії призвели до закріплення військової освіти в рішенні президента про основні напрями розвитку збройних сил у 2013-2022 роках.

У 2013 році п'ять військових коледжів (три академії та дві професійно-технічні школи) працюють як державні коледжі, що знаходяться під керівництвом Міністерства Національної оборони. Це такі:

- Військовий технологічний університет імені Ярослава Домбровського у Варшаві (Wojkowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie – WAT).
- Академія національної оборони у Варшаві (Akademia Obrony Narodowej – AON).
- Академія воєнно-морських сил імені героїв Вестерплатте в Гдині (Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni – AMW).
- Академія сухопутних військ імені генерала Тадеуша Костюшка (WSO WL).
- Вища офіцерська школа в Дембліні (Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych w Dęblinie – WSO SP).

Медичний університет також готує офіцерів у медичному корпусі в Лодзі, який, згідно з положеннями закону, що встановлює його від 2002 року, «проводить дидактичну діяльність, урахуовуючи також потреби Збройних Сил Республіки Польща» (Kojkoł, 2013).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На підставі викладеного вище резюмуємо, що вища військова освіта в Польщі пройшла тривалий розвиток та продовжує реформування даної галузі освіти. Відтак, на основі вивчення, аналізу й узагальнення наукової літератури, нормативних документів нами було виокремлено такі етапи розвитку вищої військової освіти в Польщі:

- 1) перший етап – друга половина XVIII – кінець XVIII століття – поява перших закладів вищої військової освіти – військових шкіл;
- 2) другий етап – XIX століття – застій у розвитку вищої військової освіти у зв'язку з втратою незалежності країни, існування лише кадетських шкіл;
- 3) третій етап – 1918-1921 роки – розбудова військової освіти завдяки відновленню незалежності країни на основі французької системи, передбачала два етапи: кадетські школи та курси підвищення професійної кваліфікації офіцерів;
- 4) четвертий етап – 1922-1939 роки – гармонізація військової освіти спрямоване на реформування навчальних центрів, які опікувалися здійсненням військової освіти;
- 5) п'ятий етап – 1939-1945 роки – воєнні роки – діяв тільки Кадетський коледж ВМС;
- 6) шостий етап – 1946-50-ті роки – зростання попиту на висококваліфікований персонал для потреб збройних сил країни;
- 7) сьомий етап – 60-80-ті роки XX століття – реформування вищої військової освіти в Польщі;
- 8) восьмий етап – 90-ті роки XX століття – 2010 рік – скорочення закладів вищої військової освіти;
- 9) дев'ятий етап – 2011 рік – дотепер – закріплення військової освіти в рішенні президента про основні напрями розвитку збройних сил у 2013-2022 роках.

Подальшого дослідження вимагає розгляд нормативного забезпечення розвитку вищої військової освіти в Польщі.

Список використаних джерел

1. Felsztyn T. Polskie studia wojskowe. *Kultura*. 1955. № 3 (89).
2. Grzegorzczak H. Wojskowa Akademia Techniczna 1951-1991. Warszawa, 1991.
3. Kojkoł J. Drogi i bezdroża szkolnictwa wojskowego w Polsce. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*. Poznań 2013. № 1 (3), pp. 9-20.
4. Mickiewicz P. Szkolnictwo wojskowe według programu rozwoju sił zbrojnych (2003–2008). *Przegląd Morski*. 2003. № 3.

5. Niewada Szymon. Prawne aspekty odbudowy szkolnictwa wojskowego w II Rzeczypospolitej. *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* t. XIV, 16 (1) 2019, s. 123-136.
6. Pietrzyk E. Od obaw do nadziei. *Wojska Lądowe*. 2001. № 9.
7. Pietrzyk E. Sprostować wyzwaniom. *Przegląd Wojsk Lądowych*. 2002. № 9.
8. Siemaszko Tadeusz. Zarys powstania i rozwoju polskiego szkolnictwa wojskowego do 1939 r. Warszawa: Akademia Sztabu Generalnego WP im. gen. broni Karola Świerczewskiego, 1984.
9. Tomaszewski R. Odbudowa polskiego szkolnictwa wojskowego 1908-1923. Toruń, 1997.
10. Wojskowa Akademia Techniczna a tradycje i osiągnięcia szkolnictwa technicznego WP. Red. R. Tomaszewski. Toruń, 2002.

References

1. Felsztyn, T. (1955). Polskie studia wojskowe. *Kultura*, 3 (89).
2. Grzegorzczak, H. (1991). *Wojskowa Akademia Techniczna 1951-1991*. Warszawa.
3. Kojkoł, J. (2013). Drogi i bezdroża szkolnictwa wojskowego w Polsce. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*, 1 (3), 9-20.
4. Mickiewicz, P. (2003). Szkolnictwo wojskowe według programu rozwoju sił zbrojnych (2003–2008). *Przegląd Morski*, 3.
5. Niewada, Szymon. (2019). Prawne aspekty odbudowy szkolnictwa wojskowego w II Rzeczypospolitej. *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* t. XIV, 16 (1), 123-136.
6. Pietrzyk, E. (2001). Od obaw do nadziei. *Wojska Lądowe*, 9.
7. Pietrzyk, E. (2002). Sprostować wyzwaniom. *Przegląd Wojsk Lądowych*, 9.
8. Siemaszko, Tadeusz. (1984). *Zarys powstania i rozwoju polskiego szkolnictwa wojskowego do 1939 r.* Warszawa: Akademia Sztabu Generalnego WP im. gen. broni Karola Świerczewskiego.
9. Tomaszewski, R. (1997). *Odbudowa polskiego szkolnictwa wojskowego 1908-1923*. Toruń.
10. *Wojskowa Akademia Techniczna a tradycje i osiągnięcia szkolnictwa technicznego WP*. (2002). R. Tomaszewski (Red.). Toruń.

DRAHA Inna, Post-graduate student of the Chair of Pedagogy;

CHYSTIAKOVA Iryna, Candidate of pedagogical sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Chair of Pedagogy, Sumy state pedagogical university named after A.S. Makarenko.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF HIGHER MILITARY EDUCATION IN POLAND

Abstract. The article is aimed at outlining the stages of higher military education development in Poland, which has undergone long-term development and continues to reform this field of education. The idea of creating a military school in Poland, which would direct its activities to education, originated in the sixteenth century. It was initiated by a philosopher and politician Andrzej Fritz Modzielewski. However, the first school of its kind was established only in 1765 in Warsaw on the initiative of King Stanisław August Poniatowski. It is shown that development of higher military education in Poland became possible only after restoration of independence in 1918. At that time, military education institutions played a significant role in the process of creating military education and training of young personnel.

On the basis of the study, analysis and synthesis of scientific literature, regulatory documents, we have identified the following stages of the higher military education development in Poland: 1) second half of the XX – end of the XVIII century – creation of the first institutions of

higher military education – military schools; 2) XIX century – stagnation in the development of higher military education – due to the loss of independence of the country, there functioned only cadet schools; 3) 1918-1921 – growth of military education owing to the restoration of the country's independence on the basis of the French system, it envisaged two stages: cadet schools and training courses for officers; 4) 1922-1939 – harmonization of military education aimed at reforming training centers that were responsible for providing military education; 5) 1939-1945 – the war years, during which only the Navy Cadet College operated; 6) 1946-1950s – increasing demand for highly qualified personnel for the needs of the country's armed forces; 7) 60-80s of the XIX century – reform of higher military education in Poland; 8) 90s years of XX century – 2010 – reduction of higher military education institutions; 9) 2011 – until now – consolidation of military education in the President's decision on the main directions of the armed forces development in 2013-2022.

This study does not exhaust all the aspects of the issue under investigation. Further research will be aimed at consideration of regulatory support for the development of higher military education in Poland.

Key words: *military education, higher military education, Poland, cadet schools, military academies and universities.*

*Одержано редакцією: 26.12.2019 р.
Прийнято до публікації: 20.01.2020 р.*